

פרק י"ג (1) / פרשת אמנון ותמר (חלק א)

שתהיה מותרת לאמנון אחיה? ומה שאמרו (קידושין סח ע"ב) שאין הבן הבא מן השפחה ומן הגויה נקרא בן ישראל, זה אמת בהיות אמה שפחה או גויה, אבל אם נתעברה שעה אחת קודם שתתגייר ונתגיירה, וילדה הבן או הבת בקדושה ובטהרה, הייטב בעיני ה' שנדין אותה כגויה ונתיר את ערותה, והבן הנולד בהיות ייקרא גוי?!

דברי אברבנאל כשלעצמם מחודשים עד מאוד, שכן מחלוקתו עם חז"ל נוגעת לא רק לענייני אגדה ופרשנות אלא גם לענייני הלכה. מכל מקום, קושיותיו במישור הפרשני ברורות ועומדות כשלעצמן.

אברבנאל עצמו מעדיף לומר שתמר אכן נולדה ממעכה אחר שנתגיירה, ועל כן הייתה אסורה על אמנון כדין אחות מאב. משום כך נאלץ אברבנאל לפרש שדברי תמר "כי לא ימנעני מִמְךָ" היו בגדר "תנחומין של הבל... ורצתה לדחותו בקש". הדוחק בפירושו ברור: קשה מאוד להניח שתמר הייתה משתמשת בנימוק גרוע כל כך לשכנע את אמנון שלא לאנסה. יתרה מזאת, מהמשך הסיפור נראה שלאחר שנאנסה, הייתה תמר מעוניינת שאמנון יישאנה לאישה, וכאן כבר לא ניתן לומר שמדובר ב"תנחומין של הבל".

על כן נראה שהכיוון הפשוט בביאור הפרשה הוא על פי דרכם של התוספות על הסוגיה בסנהדרין שם³ ופירושו של רבנו ישעיה לפרקנו, שתמר לא הייתה בתו של דוד כלל, אלא אחות אבשלום מאם בלבד, ולא היה כל קשר דם בינה ובין אמנון.⁴ כך משתמע גם מדברי אמנון "את תִּמְרָא אֲחוֹת אֲבִישָׁלֹם אֲחִי אֲנִי אֶהְבֵּ" (פס' ד). ושמה לכך גם רומז הכתוב "וְאֶלְאֲבִישָׁלֹם בֶּן דָּוִד אֲחוֹת יָפָה וְשָׁמָה תִּמְרָא וַיֶּאֱהָבָהּ אֲמִנּוֹן בֶּן דָּוִד" (פס' א), רוצה לומר: אבשלום ואמנון היו בני דוד, ולא תמר. לפי כיוון זה, כינוי תמר "אחות" ביחס לאמנון בא לאו דווקא במשמעות של קרבה ביולוגית, אלא הוא מציינ קרבה פורמלית, שהרי שניהם היו תחת חסותו של דוד.⁵

ב. העצה

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וְלֹאֲבִישָׁלֹם בֶּן דָּוִד אֲחוֹת יָפָה וְשָׁמָה תִּמְרָא וַיֶּאֱהָבָהּ אֲמִנּוֹן בֶּן דָּוִד: (ב) וַיֵּצֵר לְאֲמִנּוֹן לְהַתְחַלֵּת⁶ בְּעֵבֶר תִּמְרָא אֲחוֹתוֹ כִּי בְתוּלָה הִיא⁷ וַיִּפְלֵא

א. תִּמְרָא אֲחוֹת אֲבִישָׁלֹם אֲחִי

פרשת אמנון ותמר היא פרשה קשה עד מאוד: פרשת אונס בתוך ביתו של דוד, שסופה בשפיכות דמים. אין ספק שזוהי הצרה הראשונה בסדרת הצרות שנוחתות על דוד לאחר פרשת בת שבע, ושיש זיקה רעיונית בין שתי הפרשיות. וזה לשון הרד"ק בפירושו לפרקנו (פס' טו):

וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה, שבעונש ההוא נעשית בביתו זימה הבאה לידי חרב, לקיים מה שאמר לו הנביא לא תִּסּוּר תִּרְבַּ מִיְתְךָ (י"ב, ט), וכן בדבר אבשלום זימה וחרב, הכול מידה כנגד מידה.¹

קודם שניכנס לפרטי הפרשה, עלינו לדון בשאלה העומדת ברקע (מומלץ לקרוא כעת את פס' א-כב): מה היה היחס המשפחתי בין אמנון ותמר?

תמר מוצגת בפרק כ"אחות אֲבִישָׁלֹם" (פס' ד, וכן בפס' א, כ, כב, לב), אך גם כאחות אמנון (פס' ב, ה, ו, י, יב, כ). לכאורה ניתן לומר שתמר היא אחותו של אבשלום מאב ומאם (אמו של אבשלום הייתה מעכה בת תלמי מלך גשור, כמסופר לעיל ג', ג), ואילו אמנון היה אחיה מאב בלבד (אמו של אמנון הייתה אחינועם הזרעאלית, ראה שם, ב). אלא שלו כך היו הדברים, הייתה תמר אסורה על אמנון כדין אחות מאב (ויקרא י"ח, ט; כ', יז; דברים כ"ז, כב), ואילו מפשט דבריה "דָּבַר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנַעֲנִי מִמְךָ" (פס' ג) משתמע שאמנון היה יכול לשאתה לאישה.

חז"ל יישבו את הבעיה בקביעה "תמר בת יפת תואר היתה" (סנהדרין כא ע"א). מאחר שלרוב הדעות ביאה ראשונה של יפת תואר הותרה בגיורתה, לא היה לתמר – שנולדה לפי דעה זו מביאה ראשונה – מעמד של בת ישראל, ולכן הייתה מותרת לאמנון (וכן פירושו רש"י, רד"ק ורלב"ג בפרקנו). אך כבר העיר אברבנאל:

וכפי הפשט והסברא הישרה הדעת הזה רחוק הוא ממני והשכל לא יסבלהו, כי עם היות שנודה ששכב דוד עם מעכה קודם שנתגיירה, מה שלא נזכר בכתוב ואינו ראוי למלך בוטח בה' כמוהו, כי אם שתתגייר אליו ראשונה... הנה עם כל זה אחרי שילדה מעכה את בתו לדוד בהיותה כבר גיורת יהודית, איך יהיה הבדל בינה לבין אבשלום? שניהם היו בני דוד, שניהם היו ממעכה, שניהם נולדו בהיותה גיורת ואשת המלך, ואיך נאמר שהיא לפי שנתעברה אמה ממנה יום או יומיים קודם שתתגייר

3 התוספות מבקשים ליישב את הסיפור גם עם הדעה המובאת בירושלמי (ובה הלך גם רש"י בפירושו למסכת קידושין) שלא הותרה ביאה ראשונה בגיורתה.

4 לפי זה, אין צורך לומר שמעכה הייתה אשת יפת תואר, ומסתבר יותר שנישואיה לדוד היו נישואים פוליטיים רגילים של מלך עם בת מלך שכן. לאור יופיים של ילדיה, אבשלום ותמר, יש להניח שגם מעכה הצטיינה ביופייה.

5 וראה דה"א ג', ט: "פל בני דויד מלבד בני פילגשים ותמר אחותם".

6 "עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה" (רד"ק).

1 השורש ש"ב מופיע שש פעמים בתיאור חטאו של דוד בפרק י"א ושש פעמים בפרשת אמנון ותמר בפרק י"ג.

2 וכן מהמשך דבריה בפס' טז "אל אודת הַרְעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת מֵאֲחֵרֵת אֲשֶׁר עֲשִׂית עִמִּי לְשַׁלְחַנִּי", וכפי שיבואר בשיעור הבא.

ודווקא משום כך נשאלת השאלה: אם היה יונדב חכם כל כך, כיצד לא חזה את מה שהתרחש בסוף? כלום לא הכיר היטב את אבשלום? וכי לא יכול היה להעלות בדעתו שהלה לא יעבור בשתיקה על אונס אחותו?

דומה שמבחינתו של יונדב העצה אכן הסתיימה בנקודה זו, והוא לא העלה בדעתו את מה שאמנון עתיד לעשות. מסתבר שיונדב רק ביקש ליצור סיטואציה שבה יוכל אמנון לפנות אל תמר ולפתותה לדבר עברה, בלא כוונות נישואין, אך לא הייתה לו שום כוונה שאמנון יפגע בה ויבוא עליה שלא מרצונה.¹¹ ייתכן שהבדל זה מתבטא גם בשינוי שבין הצעת יונדב "ותברני לחם", שלה אופי סתמי לחלוטין, ובין הצגתה בפי אמנון, "ותלבב לעיני שתי לבבות ואברה מידה". בניסוחו של אמנון יש היבט אישי יותר, בשני מובנים: ראשית, אמנון מבקש "שתי לבבות", דהיינו מנות לשני אנשים – לו ולתמר; שנית, למילה "לבבות" מצד עצמה יש קונוטציה אינטימית, כמו בפסוק "לבבתי אחתי כלה לבבתי באחת מעיניך" (שיר השירים ד', ט) (פסוק שאכן מקבל משמעות מיוחדת על רקע פרקנו). אמנון לא היה מסוגל להתאפק, ורמז כבר בשלב זה למטרתו האמתית.¹²

בתחילה התכנית פועלת כמתוכנן, ואמנון מצליח להביא את תמר אל חדרו ביחידות:

(ו) וישכב אמנון ויתחל ויבא המלך לראתו ויאמר אמנון אל המלך תבוא נא תמר אחתי ותלבב לעיני שתי לבבות ואברה מידה: (ז) וישלח דוד אל תמר הביתה לאמר לכי נא בית אמנון אחיך ועשי לו הבריה: (ח) ותלך תמר בית אמנון אחיה והוא שכב ותקח את הבצק ותלש ותלבב לעיניו ותבשל את הלבבות: (ט) ותקח את המשרת¹³ ותצק לפניו וימאן לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל איש מעלי ויצאו כל איש מעליו: (י) ויאמר אמנון אל תמר הביאי הבריה החדר ואברה מידך ותקח תמר את הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החדרה:

אלא שבשלב זה סבלנותו של אמנון פוקעת. במקום לנסות לפתות את תמר, הוא אוחז בה בכוח ומציב בפניה דרישה:

(יא) ותגש אליו לאכל ויחזק בה ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי:

בעיני אמנון לעשות לה מאומה: (ג) ולאמנון רע וישמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויונדב איש חכם מאד: (ד) ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר⁸ הלא תגיד לי ויאמר לו אמנון את תמר אחות אבשלם אחי אני אהב: (ה) ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל ובא אביך לראותך ואמרת אליו תבא נא תמר אחתי ותברני לחם ועשתה לעיני את הבריה למען אשר אראה ואכלתי מידה:

מן הכתובים נראה שאמנון לא היה מעוניין לשאת את תמר לאישה. ה'אהבה' שהפסוקים מדברים עליה איננה נובעת מרגשות רומנטיים, אלא מיצריו של אמנון כלפי תמר היפה.⁹ הוא במצוקה משום שהוא מעוניין לספק את יצרו, אך נראה שתמר לא הייתה מעוניינת בקשר מסוג זה. על כן חלה אמנון מרוב צער, והתקשה למצוא לעצמו מוצא.

לעזרתו נחלץ בן דודו, יונדב בן שמעה. יונדב מתואר כאן בתואר החריג "איש חכם מאד", תואר שלא ניתן לשום איש אחר במקרא. חכמתו של יונדב ניכרת כבר בהבחנה שמשהו מעיק מאוד על אמנון, אך גם בתכנית המתוכננת שהוא מציע לרעו. תכניתו של יונדב מיוסדת על כמה דברים:

- א. התחזותו של אמנון לחולה מסירה ממנו את החשדות, שהרי מי יעלה בדעתו שבראשו של חולה תשוש כוח מתורוצות מחשבות זימה?
- ב. יונדב אומר לאמנון לבקש מדוד "תבא נא תמר אחותי"; הדגשת הקשר המשפחתי נועדה אף היא לטשטש את המניע האמתי של אמנון.
- ג. הבקשה שתמר תבוא "ותברני¹⁰ לחם" (כהצעת יונדב) מוזרה, ותתקבל בהבנה רק אם תיחשב כקפריזה של חולה, שמצבו מעורר אמפתיה.
- ג. לו הפנה אמנון את הבקשה ישירות לתמר, אפשר שהייתה מסרבת; שילובו של דוד בעניין מנע ממנה כל אפשרות לסרב.

7 מדוע צוין כאן שתמר בתולה? לדעת רש"י, זהו מצג להמשך הפסוק – "ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה": מאחר שהייתה בתולה, לא הרבתה תמר לצאת מביתה. אבל רד"ק הציע שזהו הסבר למצב שאליו הגיע אמנון: "לפיכך חשק בה חשק יותר חזק".

8 "כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבורה, ובבקר היו לו פנים רעים" (רד"ק).

9 א. הדבר מוכח, בין היתר, מן המסופר בהמשך: "וישנאה אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה".

ב. דבר זה מחזק את ההקבלה לפרשת דוד ובת שבע, שנבעה אף היא מדחף יצרי כלפי בת שבע, שהייתה טובת מראה מאוד ("א, ב), ולא מרצון לשאתה לאישה, וכפי שהדגשנו בשיעורים 23 ו-25.

10 לשון 'בריייה' מיוחדת לספר שמואל, ומשמעה: אכילה של אדם השרוי במצוקה נפשית וגופנית. כך נאמר על דוד הן לאחר מות אבנר ("ויבא כל העם להברות את דוד לחם" – ג', לה) הן בשעת צומו לפני מות הילד מבת שבע ("ולא נרא אתם לחם" – שם י"ב, יז).

11 את הטענה הזאת ניתן להוכיח מתגובתו הקריירה של יונדב על מות אמנון 'רעו' בהמשך הפרשה: "ויען יונדב בן שמעה אחי דוד ויאמר אל יאמר אדני את כל הנערים בני המלך המיתו כי אמנון לבדו מת כי על פי אבשלום היתה שומה מיום ענתו את תמר אחתו. ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו דבר לאמר כל בני המלך מתו כי אמנון לבדו מת" (להלן פס' לב-לג). מפנה זה ביחסו של יונדב לאמנון יובן, אם אכן סטה אמנון מעצתו של יונדב.

12 ואכן, כשדוד שולח את תמר אל אמנון, אין הוא מזכיר את עניין שתי הלבבות, אלא אומר: "לכי נא בית אמנון אחיך ועשי לו הבריה". מכאן ניתן להסיק שדוד אולי חש שלא בנוח עם בקשתו של אמנון, ואף על פי כן לא נמנע מלשלוח אליו את תמר.

13 המפרשים כתבו ש"משרת" היא מחבת.

ג. אל, אחי

תמר מתחננת אל אמנון שיימנע מלבצע בה את זממו:

(יב) וְתֹאמַר לוֹ אֵל אַחִי אֵל תִּעֲנֵנִי כִּי לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אֵל תַּעֲשֶׂה אֶת הַנְּבִלָה הַזֹּאת: (יג) וְאֲנִי אֲנִי אוֹלֵךְ אֶת חֲרָפְתִּי וְאֶתֶּה תִּהְיֶה כְּאֶחָד הַנְּבִלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֵּר נָא אֵל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנַעֲנִי מִמֶּנָּה: (יד) וְלֹא אָבָה לְשִׁמְעַת בְּקוֹלָהּ וַיַּחֲזֹק מִמֶּנָּה וַיַּעֲנֶה וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ:

דבריה של תמר פונים לשני מישורים נפרדים אצל אמנון. מצד אחד היא משתמשת באמצעים רגשיים:

1. תמר חוזרת שלוש פעמים על המילה "אל": "אל אחי אל תענני כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת" (פס' יב).

2. היא פונה אל אמנון במילה "אחי" כדי להסב את תשומת לבו לקרבה המשפחתית שביניהם.

3. ולבסוף היא מוסיפה גם נימה מתחננת: "דבר נא אל המלך".

מלבד זאת פונה תמר גם אל ההיגיון הפשוט, ומונה בפני אמנון ארבע טענות שונות כנגד המעשה:

א. "כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת". הביטוי 'עשיית נבלה בישראל' מוסב כמעט בכל מקום במקרא¹⁴ על חטאי עריות. תמר טוענת כלפי אמנון שהוא עומד לעשות מעשה אשר לא ייעשה.

ב. "ואני אנה אוליך את חרפתי". תמר מנסה לעורר את רחמיו של אמנון על מצבה אם יאנוס אותה: תיגרם לה 'חרפה' – התוצאה של מעשה נבלה¹⁵ – והיא לא תוכל להינשא לאיש.

ג. "ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל". גם אם חומרת המעשה כשלעצמה אינה מרתיעה את אמנון, המעשה יזיק אף לו – הוא ייחשב נבל.

ד. תמר גם מציעה הצעה חלופית: "ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך". על משמעותה המעשית של הצעה זו הרחבנו לעיל.

אבל אמנון אינו מוכן להקשיב לתמר ולטענותיה ההגיוניות: (יד) וְלֹא אָבָה לְשִׁמְעַת בְּקוֹלָהּ וַיַּחֲזֹק מִמֶּנָּה וַיַּעֲנֶה וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ:

בשיעור הבא נראה כי במעשה הנורא הזה רשעותו של אמנון רק מתחילה.

14 עיין למשל בראשית ל"ד, ז; דברים כ"ב, כא; שופטים כ', ו; ירמיה כ"ט, כג.

15 "חרפת נבל אל תשימני" (תהילים ל"ט, ט); "זכר חרפתך מני נבל כל היום" (תהילים ע"ד, כב); וייתכן שכך דרש דוד לאחר מות נבל הכרמלי – "ברוך ה' אשר רב את ריב חרפתי מיד נבל" (שמ"א כ"ה, לט).

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע
 * עורך: בעוז קלוש
 * בית המדרש הווירטואלי
 * מיסודו של
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דוא"ל: office@etzion.org.il
 * לביטול רישום לשיעור:
 * <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>